

УДК 371.3:316.6

Світлана Іщук,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені В. Гнатюка

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Вирішення завдань етичної підготовки майбутніх соціальних працівників можливе за допомогою організації навчального процесу на основі створення людських взаємодій і взаємовідносин за принципами співробітництва. Це зумовлює застосування інтерактивних методів навчання, що мають широкі можливості для розвитку творчого потенціалу фахівця.

Ключові слова: підготовка, соціальний працівник, інтерактивні технології.

Реализация задач этической подготовки будущих социальных работников возможна при помощи организации учебного процесса на основе создания человеческих взаимодействий и взаимоотношений по принципу сотрудничества. Это обуславливает использование интерактивных методов обучения, имеющих широкие возможности для развития творческого потенциала специалиста.

Ключевые слова: подготовка, социальный работник, интерактивные технологии.

The decision of tasks of ethics preparation of future social workers is possible by organization of educational process on the basis of creation of human co-operations and mutual relations after principles of collaboration. It predetermines application of interactive methods studies which have wide possibilities for development of creative potential of specialist.

Key words: training, social worker, interactive technologies.

Практично усе життя людина зустрічається з вирішенням етичних проблем. Майже всі проблеми, з якими стикається соціальний працівник у професійній діяльності, певним чином пов'язані з етичними положеннями. Іноді соціальна робота власне сама спрямовується на вирішення тих чи інших етичних питань. Бути етично обізнаним, впевненим у етичності своєї поведінки і готовим застосовувати її на практиці – важливі кроки у набутті практичних навичок виконання професійних завдань у межах

морально-етичних норм і правил.

Міжнародна федерація соціальних працівників у нормативному документі «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», ухваленому у 1994 р., звертає увагу на те, що «етична обізнаність є необхідною складовою професійної практики будь-якого соціального працівника. Його вміння поводитися етично є важливим аспектом якості послуг, які він надає клієнтам» [1, 67]. Це зумовлює необхідність здійснення етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи. Етична підготовка, в свою чергу, вимагає здійснення професійної етичної освіти, яка повинна спонукати студентів до критичних роздумів над моральними проблемами, готувати їх до вміння зробити правильний вибір між альтернативами.

Надзвичайно цінною у даному контексті є думка академіка І.А. Зязюна, що кінцевим підсумком освіти є внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні і духовні цінності, допомагати ближньому, бути добро творцем. Вищий підсумок освіти – духовний стан нації, зростання національної самосвідомості [2, 15].

Однак, між морально-етичними знаннями і моральними вчинками, за образним висловом А. Макаренка, «є канавка», яку необхідно заповнити моральним досвідом. А для цього надзвичайно важливо майбутніх фахівців навчити зразків, різних способів етичної поведінки, ставлячи їх у ситуації практичного виконання справжніх моральних учинків, що дозволить накопичити необхідний досвід, сприятиме професійному становленню соціального працівника.

На нашу думку, етична підготовка майбутніх соціальних працівників повинна будуватися на партнерських засадах, створюючи відповідні умови для розвитку особистості. Це може реалізовуватися шляхом використання інноваційних технологій особистісно орієнтованого навчання, які набули широкого застосування у сучасній освітній практиці. Проблемні, інформаційні, проектні, тренінгові, інтерактивні методи дозволяють створити ситуації, включаючись у які майбутні соціальні працівники мають можливість навчитися розв'язувати практичні завдання у співпраці, удосконалювати особисту і професійну культуру, розвивати критичне мислення, набувати навичок самостійного здобуття та передачі знань іншим.

На необхідності активної взаємодії у педагогічному процесі неодноразово наголошували Ш. Амонашвілі, С. Гессен, Дж. Дьюї, Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький. Різні проблеми сучасних технологій навчання досліджували А. Алексюк, І. Зязюн, Т. Ільїна, О. Падалка, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва, С. Смирнов тощо. Технології колективної і групової роботи студентів як засобу розвитку окремої особистості досліджували Г. Границька, М. Гузик, Б. Щедровський. Формування активності та самостійності майбутніх

фахівців у вирішенні теоретичних і практичних завдань технологіями проблемного навчання обґрунтовували І. Лернер, О. Матюкін, В. Оконь, М. Скаткін. На формування соціально-активного фахівця зорієнтована комунікативно-діалогова технологія, яку досліджували Д. Вількеєв, Г. Кудрявцев. Загальнодидактичні особливості застосування інтерактивних технологій обґрунтовано І. Дичківською, О. Пометун, Л. Пироженко. Окремі аспекти використання інтерактивних технологій у навчальному процесі розглядали О. Єльнікова, М. Кадемія, Ю. Колісник-Гуменюк, О. Копіца, І. Лов'янова, А. Мальцев, О. Павлик.

Наукових праць з проблем застосування інтерактивних технологій у процесі етичної підготовки майбутніх соціальних працівників нами не виявлено. Це зумовило мету нашої статті – обґрунтування значення інтерактивних методів навчання у процесі етичної підготовки соціальних працівників в умовах університету.

Підготовка майбутнього соціального працівника повинна спрямовуватися не лише на здобуття певних вмінь в навичок, але й на первинну професійну соціалізацію фахівця. Вагоме місце у цьому процесі відіграє етична підготовка.

Основне завдання етичної підготовки – пристосувати етичну освіту до вимог професії соціальної роботи, яка постійно змінюється, і фактично готувати майбутніх фахівців до вирішення етичних проблем, з якими вони стикатимуться у практичній діяльності. Етика і етична поведінка є одним з важливих критеріїв для професійного зростання.

Організація навчального процесу при вивченні етики соціальної роботи здійснюється за принципом: навчити не тільки правильно поводитися, вирішувати професійні задачі, а й попереджувати неправильні, викривлені знання і уявлення. Тому у різних формах навчальної роботи із студентами використовуємо дві основні групи завдань: 1) спрямовані на формування відповідних понять, умінь, переконань та 2) орієнтовані на подолання неправильних, формальних, викривлених уявлень. У результаті процес навчання орієнтується на розвиток критичного мислення студентів. досягаються основні завдання процесу, що.

Вирішення поставлених завдань можливе за допомогою організації процесу здобуття знань на основі створення людських взаємодій і взаємовідносин за принципами співробітництва. Власне занурення у комунікативну, діалогічну діяльність проблемно-пошукового характеру, що дозволяє її учасникам вчитися демократично спілкуватися з іншими людьми, критично й творчо мислити, приймати обґрунтовані рішення і є суттю інтерактивного підходу. Водночас інтерактивні методи виступають і способами управління навчального процесу, перетворюють його із суто індивідуального у соціальний, колективний.

Впровадження інтерактивних технологій спрямоване на виховання

особистості, здатної навчатися та змінюватися, співпрацювати на рівних, що зумовлює потребу в набутті досвіду етичних взаємовідносин між суб'єктами соціальної роботи. Така організація навчання передбачає створення малих груп, творчих колективів, що займаються сумісною діяльністю, в якій виявляється єдність ціннісних орієнтацій і яка допускає розподіл функцій за індивідуальними здібностями, забезпечує максимально ефективне формування професійної ідеології та сприяє гармонізації взаємовідносин між учасниками процесу.

Найбільш ефективними у процесі етичної підготовки майбутніх соціальних працівників, на нашу думку, є такі інтерактивні технології навчання: метод активної лекції з використанням мультимедіа, опорних конспектів; мозковий штурм (брейнстормінг), мікрофон, бесіди, сократівська бесіда, дискусії, дебати; методи прогнозування або передбачення, проєктів, моделювання, кейс-стаді; методи асоціативних зв'язків, розігрування рольових ситуацій; ділові ігри, тренінги; семінар-майстерні, майстер-класи тощо.

До дискусій і роздумів з етичних проблем серед соціальних працівників, асоціацій закликає і Міжнародна Федерація соціальних працівників. Такі дискусії дають змогу окремим соціальним працівникам обговорювати, аналізувати й розглядати окремі проблеми спільно з колегами, експертними групами й сторонами, яких стосуються ці питання; створюють можливості соціальному працівнику отримувати консультації від колег та інших фахівців. Обговорення й аналіз етичних питань завжди повинні бути скеровані на пошук нових шляхів їх розв'язання [1, 71].

Одним із завдань етичної підготовки майбутніх соціальних працівників є формування практичних навичок етичного вирішення різних проблем на основі розуміння і усвідомлення:

- 1) морально-етичного і політичного контексту дії, тобто аналізу цінностей і сил, які складають рамкові умови дії;
- 2) мотивів дії, тобто відстоювання вищого рівня усвідомлення цілей і намірів, на підставі яких соціальний працівник може розглядати перебіг дії;
- 3) характеру дії, тобто допомоги в аналізі морального змісту дії, наприклад, використання примусу на протипагу добровільному співробітництву, опіки на протипагу співучасті і т.д.;
- 4) наслідків, які може мати дія на різні групи, тобто аналізу наслідків різних способів дії для всіх залучених сторін як на короткотерміновій, так і на довготерміновій підставі [1, 72].

Абстрактні категорії добра і зла, гідності і совісті, гуманності і чесності, щастя і смислу людського буття у повсякденному житті, особливо в сучасних умовах, наповнюються гранично конкретним актуальним змістом, а у драматичних ситуаціях вони вимагають від кожного чіткого морального самовизначення. Рівень зрілості цих внутрішніх ціннісних настанов значною мірою зумовлюється не стільки

широкою поінформованості людини, скільки здатністю творчо застосувати теоретичні знання та практичний досвід в умовах морального вибору, включаючи оцінки, прийняття рішень, зваження можливих наслідків тощо.

Науковці уже давно довели, що знання формуються у людини у результаті її особистої діяльності, спрямованої на предмет пізнання. То ж для досягнення цілей навчального процесу необхідно відповідним чином організувати таку діяльність студентів, яка призведе не лише до запам'ятовування інформації, але й розуміння і вміння творчо використовувати отримані знання.

З цією метою навчальний процес повинен будуватися за принципом «творення знань», що передбачає створення умов, за яких студенти зможуть синтезувати нові знання, встановити його взаємозв'язки з наявними знаннями, зробити певні висновки тощо. Таким чином висувуються нові вимоги і до викладача. Він повинен організовувати пізнавальну діяльність студентів протягом усього вивчення навчальної дисципліни – від лекційного заняття до індивідуальної та самостійної роботи.

Цінним є застосування інтерактивних методів викладання під час усіх форм аудиторних занять з метою заохочення творчої і активної ролі студентів, для формування інтересу при вивченні професійної етики. Організація навчальної діяльності у даному випадку орієнтується на застосування проблемних завдань і вправ, які, в свою чергу, сприяють глибшому засвоєнню і кращому розумінню матеріалу студентами, допомагають закріплювати логічну структуру окремої теми і всього навчального курсу, націлюючи на пошук нових смислових зв'язків і напрямів практичного застосування набутих знань. Крім того, проблемні завдання сприяють у подоланні упереджень, забобонів, ілюзій буденної свідомості, створюють умови для перетворення наукових знань на світоглядні переконання.

Цікавим є для студентів створення асоціативних ланцюжків до основних понять. Під час колективного обговорення створюються можливості для кращого розуміння основних термінів, понять, формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Студенти залучаються до вирішення ситуацій, виконання групових вправ для визначення етичної оцінки або здійснення дослідницьких проєктів. Для виконання етичної оцінки можуть застосовуватися гіпотетичні ситуації, приклади з власного досвіду, статті і публікації періодичних видань, уривки художніх творів, відео сюжети.

Групові вправи використовуються для вирішення практичних ситуацій, що ґрунтуються на реальних подіях, і містять етичні дилеми або потребують етичної оцінки. При їх розгляді студентам ставиться завдання оцінити вчинки учасників, запропонувати практичні поради, власні шляхи етичного вирішення проблем. Досвід переконує, що така організація

етичної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери сприяє кращому формуванню професійної і зокрема етичної компетентності студентів.

Для соціального працівника важливим є розвиток і критичний аналіз наявних особистих і професійних якостей, які впливають на дотримання етичних норм у професійній діяльності, у процесі ухвалення рішення. Емпіричний аналіз поведінки також допомагає у покращенні розуміння етичних чинників професійної роботи, посилюють особистий етичний досвід і дозволяють етичну освіту соціальних працівників зробити життєвоорієнтованою. Основними завданнями, які ставимо перед студентами у ході використання таких форм роботи, є: «обґрунтуйте доцільність ...», «визначте місце та роль ...», «поясніть взаємозалежність ...» тощо.

Інтерактивне навчання створює оптимальні умови і для моніторингу процесу формування етичної свідомості фахівців; інтенсифікації аналітичної діяльності студентів у процесі розгляду суті понять та значень і особливостей їх застосування і розуміння, зацікавленість студентів у процесі навчання

Як свідчать результати наших спостережень, застосування інтерактивних технологій у процесі етичної підготовки значно розширюють професійно-етичне розуміння майбутніми фахівцями особливостей соціальної роботи. Студенти вчаться виконувати професійні завдання в межах етичних принципів. Це дозволяє їм усвідомлювати значення соціальної роботи в цілому і своєї особистості в утвердженні гуманних принципів суспільства. Підвищується і активізується рівень навчальних досягнень студентів, прагнення здійснювати свою професійну діяльність у контексті етичних норм і принципів.

Важливим результатом використання інтерактивних методів навчання є значне підвищення загальної, професійної та етичної культури всіх учасників навчального процесу. Адже багато студентів не вміють чітко формулювати, послідовно і аргументовано відстоювати тези, які висувають під час обговорення проблеми, нерідко відхиляються від самої теми, підміняючи її іншими питаннями. Значна частина їх не вміє уважно і терпляче вислуховувати опонентів, намагаючись до кінця зрозуміти кожного, поважати іншу точку зору. Студенти часто не можуть швидко знаходити помилки та протиріччя у власних і чужих міркуваннях, переконливо і тактовно спростовувати їх без приниження особистої гідності співучасників полеміки. До всього цього їх треба систематично і наполегливо привчати, формуючи потреби, вміння, навички демократичного і конструктивного обговорення важких і гострих професійно-етичних проблем з метою спільного пошуку і досягнення істини.

Застосування інтерактивних технологій у процесі етичної підготовки майбутніх соціальних працівників потребує ще значного наукового

дослідження. Зокрема, подальші пошуки можуть спрямовуватися на вивчення особливостей використання інтерактивних методів навчання при вивченні окремих тем, взаємозв'язку з іншими інноваційними освітніми технологіями, вимог до особистості викладача як учасника процесу етичної підготовки майбутніх фахівців тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етика соціальної роботи: принципи і стандарти // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 4. – С. 67–75.
2. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І.А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11–24.